

Олександр Кондратенко — териолог, знавець фауни сходу України

Денис Лазарєв, Ігор Загороднюк

*Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України (Київ)
Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: lazarevden@ukr.net; orcid: 0000-0002-8663-747X*

LAZARIEV, D., I. ZAGORODNIUK. Oleksandr Kondratenko, a mammalogist and expert of the fauna of eastern Ukraine. — Oleksandr Kondratenko (1975–2004) was researcher, who for a short (10 years) period of scientific creativity covered with his research almost all parts of the steppe of eastern Ukraine, as well as the floodplain of the Donets River. The main objects of his research were small mammals, bats, carnivores, birds, and the trophic relationships of birds with mammals. The researcher's professional activity is also related to teaching at the university and the organization of an ecotourism club. Based on his research results, he published 64 articles. One of the results of his work is also the extensive mammal collection he had assembled.

Біографічні деталі

Олександр Вікторович Кондратенко народився 8 червня 1975 р. в смт Станично-Луганське Луганської обл. і з дитинства мав цікавість до вивчення природи. Навчався в Луганському державному педагогічному інституті ім. Т. Шевченка, який закінчив у 1997 р. за спеціальністю «біологія та географія», але в науці визначився як загальний біолог. Професійну діяльність почав із вчителювання в середній школі с. Герасимівка Станично-Луганського району, де викладав географію та біологію, вів туристичний гурток.

Працював у Луганському природному заповіднику НАН України. У 2000–2003 рр. був у аспірантурі Інституту зоології НАНУ під керівництвом І. Загороднюка і 2003 р. захистив дисертацію за спеціальністю «зоологія».

Рис. 1. Олександр Кондратенко під час роботи IV Териологічної школи «Савці у Червоній книзі». Поліський заповідник, демонстраційні обліки дрібних ссавців, 20–26 жовтня 1997 р. З архіву І. Загороднюка.

У 2003 р. перейшов на роботу до Луганського педінституту на посаду асистента кафедри садово-паркового господарства та екології та брав найактивнішу участь у її становленні. Життя обірвалося 30 грудня 2004 р. внаслідок наїзду автотранспорту. Похований у Станиці Луганській.

2. Ключові доробки в галузі теріології

Вступивши на навчання до Луганського національного університету, з першого курсу визначився в науці як загальний біолог, який однаково добре знав і вивчав і зоологію, і ботаніку. Захопленню зоологією сприяло знайомство з луганським орнітологом В. В. Ветровим. Дипломний проект робив про гризунів, надто про бабаків. Тісний зв'язок з орнітологією забезпечували дослідження дрібних ссавців у живленні хижих птахів.

Аспірантське дослідження завершилося захистом дисертації «Мікротеріофауна Донецько-Донських та Донецько-Приазовських степів» (2003). Відтоді й надалі найбільш інтенсивно досліджував мікротеріофауну, а також птахів і трофічні зв'язки птахів зі ссавцями. За темою дисертаційного дослідження було підготовлено низку статей, серед яких: «Біотопна диференціація видів як основа підтримання високого рівня видового різноманіття фауни» (Загороднюк & Кондратенко 2002); «*Sicista severtzovi* та близькі до неї форми гризунів в Україні: цитогенетичний та біогеографічний аналіз» (Загороднюк & Кондратенко 2000); «Особливості живлення сови вухатої (*Asio otus*) у Донецько-Донських та Приазовських степах» (рос.) (Кондратенко *et al.* 2001).

Було чимало й інших статей, значна частина яких зроблена у співпраці іншими з колегами (Кондратенко & Товпинец 2001; Кондратенко *et al.*, 2003; Колесников & Кондратенко 2004; Загороднюк & Кондратенко 2006). Цьому сприяв надзвичайний товариський характер дослідника, завдяки чому він часто відвідував не тільки заповідні ділянки Луганського природного заповідника (де певний час і працював), але й інші заповідні території: Святі Гори, Крейдяну Флору, Кам'яні Могили, Хомутовський Степ, Кременські ліси.

Після захисту дисертації значну увагу приділяв вивченню хижих ссавців (з М. Колесниковим) та кажанів (з О. Годлевською та ін.), про що також мав чимало важливих публікацій (напр. Колесников & Кондратенко 2004). У 2000–2001 рр. був учасником унікальної експедиції з пошуків рідкісних видів ссавців, зокрема хохул та кажанів. Завдяки цьому виявлено два нові для Придінців'я види кажанів — нічницю війчасту та нетопира пігмея; оцінено стан хохулевих угідь і зроблено висновок про зникнення виду на Дінці.

У період підготовки нового видання Червоної книги чимало зробив для узагальнення даних про рідкісні види Сходу, рекомендації до розширення червоного списку та підготовку низки нарисів у ЧКУ. В останні два роки своєї творчості автор багато працював з тематикою раритетної фауни Луганщини, залучаючи до такої роботи актив екоклубу «Корсак».

Рис. 2. Актив клубу «Корсак» під час виїзду на обліки птахів, Станично-Луганський рибгосп: стоять Наталія Кельціян, Сергій Заїка, Олександр Кондратенко; сидять: Михайло Колесніков, Володимир Артющенко. Фото з архіву Михайла Колеснікова, осінь 2004 р.

Почавши роботу в ЛНУ, Олександр Вікторович ініціював реконструкцію вітрин та перепис колекцій Зоологічного музею Луганського університету (ЗМЛУ). Його трепетне ставлення до колекцій (ще й він був гарним таксидермістом) знайшло свої продовження у створенні остеологічної колекції дрібних ссавців ув ЗМЗУ та передачі частини серій до музеїв Києва і Львова.

Олександр Кондратенко працював лише 10 років, проте провів потужні дослідження й опублікував 64 праці (Загороднюк & Годлевська 2006). Профіль дослідника в Google Scholar ($h = 14$):

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=Mevoqc8AAAAJ>

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

З ім'ям Олександра Кондратенка пов'язані знахідки двох нових для фауни України видів ссавців — мишівок темної й донської — *Sicista severtzovi* та *Sicista strandii* (українські назви видів запропоновані саме ним).

Всі колекційні зразки ссавців, яким приділялася найбільша увага, після дослідження передавалися в різні зоологічні музеї. Зокрема, зібрані Кондратенком зразки зберігаються у фондових колекціях Зоологічного музею ім. Б. Дибовського (Львів), Зоологічного музею ім. М. Щербака (ННПМ НАНУ, Київ), Зоологічного музею Луганського національного університету. Дослідник збирав та передавав до музеїв також і не теріологічні матеріали, це були ентомологічні й навіть ботанічні матеріали.

За час роботи в Луганському університеті Олександр Вікторович створив потужне об'єднання студентів і викладачів — Еколого-туристичний клуб «Корсак» (згодом — Лабораторія «Корсак», <https://bit.ly/3gBn1H9>). За час діяльності куратором клубу залучив до наукової роботи багатьох молодих науковців, частина з яких згодом стала аспірантами академічних інститутів (С. Глотов, С. Заїка, О. Приходько, В. Бондарев) і провідними фахівцями екологічних, лісознавчих та мисливських організацій Луганщини (В. Ключев, Д. Максименко, О. Резнік) (Приходько & Резнік 2006).

Пам'яті Олександра Кондратенка присвячені XIII конференція з циклу «Птахи басейну Сіверського Дінця та їх охорона» (2005); збірник наукових праць «Біорізноманітність Луганського природного заповідника» (2005). Пам'яті колеги присвячено низку публікацій і книжку «Теріофауна сходу України», видану як окремий випуск «Праць Теріологічної школи» (2006), що містить всі теріологічні праці науковця, включно з неопублікованими раніше рукописами: <http://terioshkola.org.ua/ua/library/pts07-kondrat.htm>

Література

- Загороднюк, І. В., О. В. Кондратенко. 2000. *Sicista severtzovi* та близькі до неї форми гризунів в Україні: цитогенетичний та біогеографічний аналіз. *Зоологические исследования в Украине. Часть 1*. Інститут зоології НАН України, Київ, 101–107. (Серія: Вестник зоології. Отдельный выпуск; № 14).
- Загороднюк, І., О. Кондратенко. 2002. Біотопна диференціація видів як основа підтримання високого рівня видового різноманіття фауни. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*, **30**: 106–118.
- Загороднюк, І. О. Годлевська. 2006. Бібліографія наукових праць Олександра Кондратенка. *Теріофауна сходу України. Пам'яті Олександра Кондратенка*. Луганськ, 335–339. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 7).
- Колесников, М. А., А. В. Кондратенко. 2004. Современное состояние популяций редких хищных млекопитающих семейства Mustelidae на юго-востоке Украины. *Ученые записки Таврического национального университета. Серия Биология, Химия*, **17** (56) (2): 121–129.
- Кондратенко, А. В., В. Л. Кузнецов, В. А. Тимошенко. 2001. Особенности питания ушастой совы (*Asio otus*) в Донецко-Донских и Приазовских степях. *Вісник Луганського педагогічного університету. Серія Біологічні науки*, № 6 (38): 116–120.
- Кондратенко, А., Н. Товпинец. 2001. Млекопитающие в питании сов Донецко-Донских и Донецко-Приазовских степей. *Вестник зоологии*, **35** (6): 95–98.
- Кондратенко, О., В. Кузнецов, С. Золотухіна. 2003. Хом'ячок сирій (Rodentia, Mammalia) у Донецько-Донських та Донецько-Приазовських степах. *Заповідна справа в Україні*, **9** (2): 30–33.
- Кондратенко, О., І. Загороднюк. 2006. Мікротеріофауна заповідних ділянок Східної України за результатами обліків пастками і канавками. *Теріофауна сходу України. Пам'яті Олександра Кондратенка*. Луганськ, 120–135. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 7).
- Приходько, О., О. Резнік. 2006. Пам'ятні події та видання пов'язані з Олександром Кондратенко. *Теріофауна сходу України. Пам'яті Олександра Кондратенка*. Луганськ, 340–343. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 7).

ЛАЗАРЄВ, Д., І. ЗАГОРДНЮК. Олександр Кондратенко — теріолог, знавець фауни сходу України. — Олександр Кондратенко (1975–2004) — дослідник, який за нетривалий (10 років) період наукової творчості охопив своїми дослідженнями майже всі куточки степу Сходу України, а також заплаву Дінця. Основними об'єктами досліджень О. Кондратенка були дрібні ссавці, кажани та хижі, а також птахи та трофічні зв'язки птахів зі ссавцями. Професійна діяльність дослідника пов'язана також із викладанням в університеті та організацією екотуристичного клубу. За результатами досліджень опубліковано 64 статті. Одним з результатів його діяльності стали й значні теріологічні колекції.